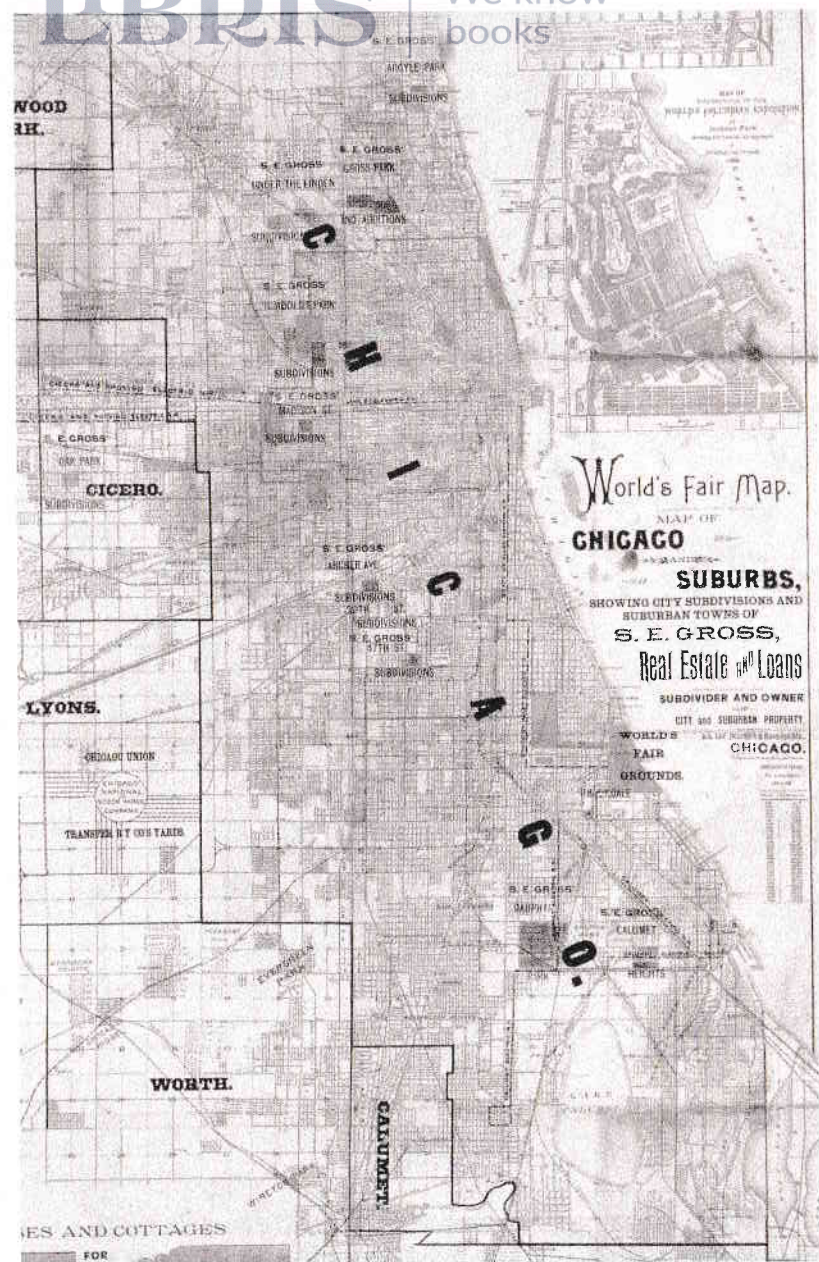


LIBRIS

We know
books



ERIK LARSON

DIAVOLUL DIN ORAȘUL ALB

CRIMĂ, MAGIE ȘI NEBUNIE
LA EXPOZIȚIA CARE A SCHIMBAT AMERICA

Traducere din limba engleză de
ALEX MOLDOVAN și MARIANA BURUIANĂ

LITERA
București

LBRIS

We know
books

The Devil in the White City
Erik Larson

Copyright © 2003 Erik Larson
Toate drepturile rezervate



Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

*Diavolul din Orașul Alb. Crimă, magie și nebunie
la expoziția care a schimbat America*
Erik Larson

Copyright © 2023 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Alex Moldovan și Mariana Buruiană

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Mirela Petrescu
Corector: Rodica Crețu
Copertă: Flori Zahiu-Popescu
Tehnoredactare și prepress: Mihai Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LARSON ERIK

Diavolul din orașul alb: crimă, magie și nebunie la expoziția
care a schimbat America / Erik Larson ; trad. de Alex Moldovan
și Mariana Buruiană. – București: Litera, 2023
ISBN 978-606-33-9998-5

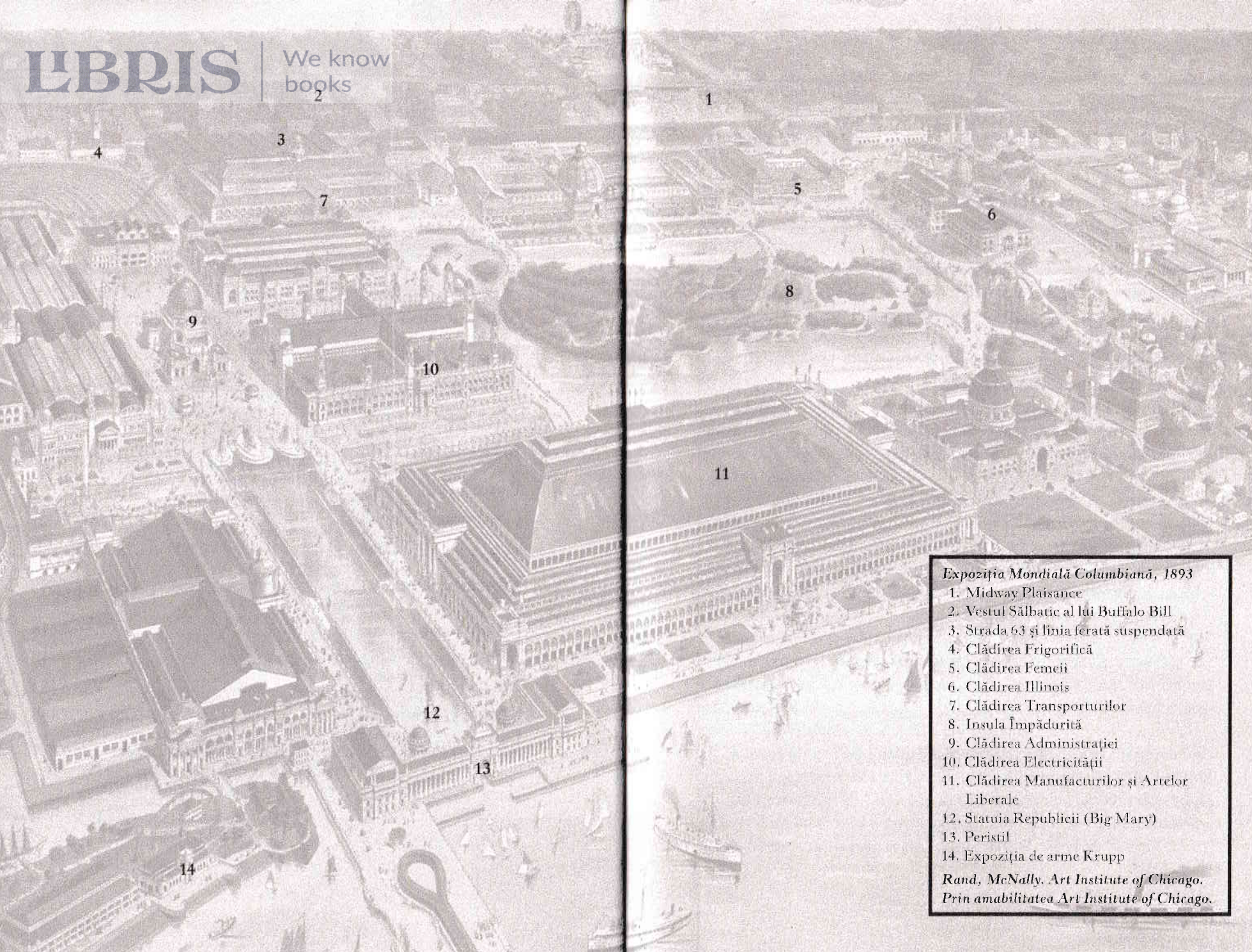
I. Moldovan, Alex (trad.)

II. Buruiană, Mariana (trad.)

821.111

Cuprins

| | |
|--------------------------------------|-----|
| Răul necesar (Notă) | 9 |
| Prolog | |
| La bordul navei <i>Olympic</i> | 17 |
| Partea I | |
| Muzica înghețată | 23 |
| Partea a II-a | |
| O luptă îngrozitoare | 125 |
| Partea a III-a | |
| În Orașul Alb | 253 |
| Partea a IV-a | |
| Cruzimea dată în vileag | 361 |
| Epilog | |
| Ultima traversare | 395 |
| Note și surse | 415 |
| Bibliografie..... | 448 |
| Mulțumiri | 453 |
| Credite ilustrații..... | 455 |
| Indice | 456 |



Expoziția Mondială Columbiană, 1893

1. Midway Plaisance
2. Vestul Sălbatic al lui Buffalo Bill
3. Strada 63 și linia ferată suspendată
4. Clădirea Frigorifică
5. Clădirea Femeii
6. Clădirea Illinois
7. Clădirea Transporturilor
8. Insula Împădurită
9. Clădirea Administrației
10. Clădirea Electricității
11. Clădirea Manufacturilor și Artelor Liberale
12. Statuia Republicii (Big Mary)
13. Peristil
14. Expoziția de arme Krupp

*Rand, McNally. Art Institute of Chicago.
Prin amabilitatea Art Institute of Chicago.*

Răul necesar

(Notă)

În orașul Chicago al sfârșitului de secol al XIX-lea, în fumul produs de fabrici și în zăngănitul trenurilor, locuiau doi bărbați frumoși, cu ochi albaștri și extrem de bine pregătiți în domeniile lor. Fiecare întruchipa unul dintre elementele dinamicii speciale ce caracteriza graba cu care America se îndrepta spre secolul XX. Unul era arhitect, constructorul unora dintre cele mai importante construcții din America, printre care clădirea Flatiron din New York și Union Station din Washington, DC; celălalt era un criminal, unul dintre cei mai prolifici din istorie și precursorul unui arhetip american, criminalul în serie urban. Deși nu s-au întâlnit niciodată, cel puțin nu în mod oficial, destinele lor au fost legate de un eveniment singular, magic, care aproape că a dispărut din amintirea lumii moderne, dar despre care la aceea vreme se credea că a avut o putere de transformare aproape egală cu cea a Războiului Civil.

În paginile care urmează vă voi spune povestea acestor oameni și a evenimentului în cauză, dar nu înainte de a introduce aici un avertisment: chiar dacă unele dintre întâmplările care urmează pot părea ciudate sau macabre, aceasta *nu* este o operă de ficțiune. Tot ce se află între ghilimele provine din scrisori, memorii sau alte documente scrise. Acțiunea se petrece preponderent în Chicago, însă le cer cititorilor să mă ierte pentru incursiunile ocazionale în afara granițelor statului, ca atunci când vajnicul detectiv Geyer, copleșit de durere, intră în acea ultimă pivniță sinistră. De asemenea, cer îngăduință și pentru ocazionalele excursuri cerute de poveste, inclusiv cele vizând achiziționarea cadavrelor în scop medical și folosirea corectă a mușcatelor Black Prince într-un peisaj olmstedian.

Pe lângă sânge, fum și pământ, în această carte e vorba despre vremelnicia vieții și despre motivul pentru care unii oameni aleg să-și petreacă scurtul timp alocat lor încercând să facă imposibilul, iar alții să producă durere. Până la urmă, e o poveste despre conflictul inevitabil dintre bine și rău, dintre lumină și întuneric, dintre Orașul Alb și cel Negru.

Erik Larson
Seattle

LA BORDUL NAVEI *OLYMPIC*

Era 14 aprilie 1912, o zi sinistră în istoria maritimă, dar, desigur, bărbatul din cabina 63–65 de pe puntea C, nu știa încă asta.¹ Ce știa însă era că-l durea tare piciorul, mai tare decât se așteptase. Avea 65 de ani și se îngrășase. Încăruntise, avea mustața aproape albă, dar ochii, la fel de albaștri ca întotdeauna, chiar mai albaștri acum, că se afla în apropierea mării. Din cauza piciorului fusese obligat să-și amâne călătoria, iar acum asta îl ținea închis în cabină, în timp ce pasagerii ceilalți de la clasa întâi, printre care și soția sa, făceau ce i-ar fi plăcut și lui să facă, și anume să exploreze părțile mai exotice ale navei. Bărbatului îi plăcea opulența navei, așa cum îi plăceau și vagoanele Pullman Palace și șemineurile uriașe, însă problema lui cu piciorul îi umbrea entuziasmul. El recunoștea că starea generală de rău care o provocase era și o consecință a refuzului său îndelungat de a-și stăpâni pofta de vinuri, mâncăruri și trabucuri de calitate. Durerea îi reamintea în fiecare zi că timpul petrecut pe pământ se apropia de sfârșit. Chiar înainte de călătorie, i-a spus unui prieten: „Nu mă interesează prelungirea vieții unui om când acesta și-a făcut treaba și a făcut-o bine“.²

Omul era Daniel Hudson Burnham, iar numele lui era deja cunoscut în întreaga lume. Era arhitect și făcuse treabă bună în Chicago, New York, Washington, San Francisco, Manila și multe alte orașe. Împreună cu soția lui, Margaret, călătorea spre Europa alături de fiica lor și de soțul acesteia pentru a face un tur care avea să dureze toată vara. Burnham alesese această navă, R.M.S. *Olympic*, a companiei White Star Line, pentru că era nouă, luxoasă și mare. În momentul în care cumpărase biletele, *Olympic* era cea mai mare navă de linie, dar, cu doar trei zile înainte de plecare, o altă navă – o soră a ei puțin mai lungă – o declasase când pornise în prima ei călătorie. Burnham știa că, în acel moment, pe nava-soră se afla unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, pictorul Francis Millet, care călătorea pe același ocean, dar în direcția opusă.

Pe când în cabina lui Burnham pătrundeau ultimele raze de lumină, el și Margaret au pornit spre sala de mese de la clasa întâi, care se afla pe puntea de dedesubt. Au luat ascensorul pentru a-și proteja piciorul de chinul coborârii scârilor, dar a făcut-o cu reticență, căci admira măiestria lucrăturii în fier a balustradelor și imensa cupolă de fier și sticlă care scălda în lumină naturală interiorul navei. Durerea de picior îi limita tot mai mult libertatea de mișcare. Cu doar o săptămână în urmă se găsisse în postura umiltoare de a traversa într-un cărucior cu roțile Union Station, gara din Washington, DC, al cărei proiectant fusese.

Soții Burnham au cinat singuri în salonul de la clasa întâi al navei *Olympic* și apoi s-au retras în apartamentul lor unde, aparent fără nici un motiv, pe Burnham l-au purtat din nou gândurile spre Frank Millet. Bruscuț, s-a hotărât să-i trimită lui Millet salutări folosind telegraful instalat la bordul navei *Olympic*.

Burnham a chemat un steward. Un bărbat de vârstă mijlocie în uniformă albă i-a preluat mesajul în încăperea destinată telegrafului, care se afla cu trei punți mai sus, lângă puntea ofițerilor. Acesta s-a întors după câteva momente, cu mesajul încă în mână, și i-a spus lui Burnham că operatorul a refuzat să-l accepte.

Burnham, pe care-l durea piciorul și era iritabil, i-a cerut stewardului să se întoarcă la telegraf pentru a cere o explicație.

*

Millet nu lipsea niciodată din gândurile lui Burnham, la fel ca evenimentul care îi apropiase: marea expoziție mondială de la Chicago din 1893. Millet fusese unul dintre cei mai apropiați aliați ai lui Burnham în efortul susținut, dulce-amar, de construire a expoziției. Denumirea oficială fusese Expoziția Mondială Columbiană și, oficial, își propunea să aniverseze 400 de ani de la descoperirea Americii de către Columb, dar, cu Burnham ca șef de șantier, ea devenise o feerie cunoscută în întreaga lume ca Orașul Alb.

Durase doar șase luni, dar în acest interval portarii înregistraseră 27,5 milioane de vizitatori, în condițiile în care populația totală

a țării era de 65 de milioane. În cea mai aglomerată zi, expoziția a atras peste 700 000 de vizitatori. Că expoziția fusese totuși organizată a fost un miracol. În timpul construcției, Burnham se confruntase cu o sumedenie de obstacole, iar oricare dintre acestea ar fi putut – *ar fi trebuit* – să-i pună capăt cu mult înainte de ziua inaugurării. Burnham și echipa sa de arhitecți creaseră un oraș de vis a cărui grandoare și frumusețe depășea cu mult orice și-ar fi putut imagina fiecare dintre ei. Vizitatorii erau îmbrăcații în hainele cele mai bune și aveau pe chip cele mai serioase expresii, de parcă ar fi pătruns într-o mare catedrală. Unora le-au dat lacrimile de la atâta frumusețe. Au încercat o nouă gustare numită Cracker Jack și un nou fel pentru micul-dejun, numit Shredded Wheat. Sate întregi au fost importate din Egipt, Algeria, Dahomey și alte locuri îndepărtate, cu tot cu locuitori. Doar pentru expoziția intitulată Strada din Cairo s-au folosit aproape 200 de egipteni, aceasta constând în 25 de clădiri distincte, inclusiv un teatru cu 1 500 de locuri, care a prezentat Americii o formă nouă și scandaloasă de divertisment. Expoziția a fost caracterizată de exotism și, mai presus de orice, de imensitate. Se întindea pe o suprafață de 2,6 kilometri pătrați și număra peste 200 de clădiri. O singură sală de expoziție era suficient de mare pentru ca în ea să încapă Capitoliul SUA, Marea Piramidă, Catedrala Winchester, Madison Square Garden și Catedrala St. Paul la un loc. Una dintre construcții, respinsă la început pentru că a fost considerată o „monstruozitate”, a devenit emblema expoziției, o mașinărie atât de mare și de terifiantă, încât a eclipsat instantaneu turnul lui Alexandre Eiffel, cel care rănise atât de tare mândria Americii. Niciodată până atunci nu se mai aflaseră în același loc personaje atât de importate precum Buffalo Bill, Theodore Dreiser, Susan B. Anthony, Jane Addams, Clarence Darrow, George Westinghouse, Thomas Edison, Henry Adams, arhiducele Franz Ferdinand, Nikola Tesla, Ignace Paderewski, Philip Armour și Marshall Field. Richard Harding Davis a numit expoziția „cel mai mare eveniment din istoria țării de la Războiul Civil încoace”.³

Fără îndoială că în vara în care a avut loc expoziția mondială s-a întâmplat ceva magic, însă expoziția a avut și momente întunecate. Zeci de muncitori au fost răniți sau uciși în timpul construcției acestui vis,

famiile lor fiind condamnate la sărăcie. Focul a mai ucis 15 oameni, iar un asasin a transformat ceremonia de închidere, care ar fi trebuit să fie cea mai mare sărbătoare a secolului, într-o mare înmormântare. S-au întâmplat și lucruri mai rele, cu toate că informațiile au apărut doar treptat. Printre lucrurile frumoase create de Burnham se plimbase un criminal. Mai multe tinere atrase la Chicago de expoziție și de perspectiva de a trăi pe cont propriu au dispărut, fiind văzute ultima oară în casa criminalului, o clădire ridicată în antiteză cu toate lucrurile prețuite de arhitecți. Burnham și colegii săi au aflat abia după expoziție despre scrisorile pline de durere în care erau descrise fiice care veniseră în oraș, pentru ca apoi nimeni să nu mai audă de ele. În presă au apărut speculații cum că zeci de vizitatoare ale expoziției trebuie să fi dispărut în acea clădire. Până și membrii înrâiți ai Clubului Whitechapel, numit astfel după zona din Londra unde Jack Spintecătorul își vâna victimele, au fost șocați de ceea ce detectivii au găsit, în cele din urmă, în clădire și de faptul că asemenea evenimente oribile au rămas nedescoperite atâta vreme. S-a dat vina pe schimbările care se petreceau în acea perioadă în Chicago. În mijlocul nebuniei, nici nu-i de mirare că acțiunile unui medic tânăr și frumos au trecut neobservate. Odată cu trecerea timpului însă, până și cei mai obiectivi oameni au început să se gândească la el în termeni mai puțin raționali. El s-a descris ca fiind Diavolul și a susținut că forma sa fizică începuse să se modifice. Celor care l-au adus în fața justiției au început să li se întâmple lucruri ciudate, așa încât afirmațiile lui au părut plauzibile.

Pentru cei cu înclinații spre supranatural, moartea prim-juratului a fost suficient de elocventă.

*

Pe Burnham îl dureau piciorul. Puntea trepida. Oriunde te aflai pe *Olympic*, puteai simți puterea celor 29 de cazane ale navei care se transmitea prin scheletul ambarcațiunii. Asta îți aducea minte constant – chiar și în cabine, în sălile de luat masa și în salonul de fumat, în ciuda eforturilor susținute de a face ca aceste încăperi să arate ca scoase din

palatul Versailles sau dintr-un conac în stil iacobin – că te aflai la bordul unei nave care era propulsată pe valurile albastre ale oceanului.

Burnham și Millet erau printre puținii constructori ai expoziției care se mai aflau în viață. Mulți pieriseră deja. Olmsted și Codman. McKim. Hunt. Atwood – în circumstanțe misterioase. Și acea dintâi dispariție, pe care Burnham încă nu reușea s-o înțeleagă. În curând n-avea să mai rămână nimeni în viață, iar expoziția va înceta să mai existe ca o amintire vie în creierul cuiva.

Dintre oamenii importanți, cine mai rămăsese în afară de Millet? Doar Louis Sullivan: înrâit, duhnind alcool, plin de resentimente, dar care nu se dădea înapoi să treacă pe la biroul lui Burnham ca să-i ceară un împrumut sau ca să-i vândă o pictură sau o schiță.

Măcar Frank Millet părea puternic, sănătos și plin de umorul savuros care animase nopțile lungi din timpul construcției expoziției.

Stewardul s-a întors. Ceva în privirea lui se schimbaseră. Și-a cerut scuze. Tot nu putea trimite mesajul, a spus el, dar cel puțin acum avea o explicație. Nava pe care se afla Millet fusese implicată într-un accident. De fapt, a spus el, nava *Olympic* se îndrepta în acel moment spre nord cu toată viteza pentru a-i veni în ajutor, având instrucțiuni de a prelua pasagerii răniți și de a le acorda îngrijiri. Mai multe nu știa.

Burnham și-a mutat piciorul, s-a strâmbat și a așteptat să primească noi informații. Spera că, atunci când nava *Olympic* avea să ajungă la locul accidentului, îl va reîntâlni pe Millet și îl va asculta istorisind o poveste revoltătoare despre călătorie. În liniștea din cabină, Burnham și-a deschis jurnalul.

În seara aceea și-a adus aminte de expoziție cu o claritate sporită.

LBRIS

We know
books

PARTEA I

Muzica înghețată
CHICAGO, 1890-1891



Chicago, circa 1889

ORAȘUL NEGRU

Cât de ușor era să dispari: 1 000 de trenuri intrau sau ieșeau zilnic din Chicago. Multe dintre aceste trenuri aduceau tinere singure, care nu mai văzuseră niciodată un oraș, dar care sperau să-și facă un cămin într-unul dintre cele mai mari și mai dure orașe. Jane Addams, reformatoarea care a înființat Chicago Hull House, scria: „Niciodată în istoria civilizației n-a existat un număr atât de mare de tinere care au scăpat brusc de sub protecția căminului și li s-a permis să circule nesupravegheate pe străzile orașului și să lucreze în locuri străine”.¹ Femeile căutau de lucru ca dactilografe, stenografe, croitorese și țesătoare. Bărbații care le angajau erau în general cetățeni cinstiți care urmăreau să obțină eficiență și profit. Dar nu întotdeauna. Pe 30 martie 1890, un oficial de la First National Bank publica un anunț în secțiunea de oferte de locuri de muncă din *Chicago Tribune*, prin care informa stenografele despre „convingerea noastră tot mai fermă că nici un om de afaceri onorabil care este în toate mințile nu caută o stenografă blondă, frumoasă, singură în oraș sau care e dispusă să-și trimită fotografia. Toate aceste anunțuri poartă semnele vulgarității și nu considerăm că e prudent ca doamnele să răspundă unor asemenea anunțuri necuviincioase.”

Femeile mergeau la serviciu pe străzi pe care se aflau baruri, case de jocuri de noroc și bordeluri. Viciile prosperau cu îngăduința oficialităților. „Saloanele și camerele în care locuiau oamenii cinstiți erau (ca și acum) locuri mai degrabă plictisitoare”, scria Ben Hecht spre sfârșitul vieții, încercând să explice această caracteristică durabilă a vechiului Chicago. „Într-un fel, era plăcut să știi că, în afara ferestrelor acestora, diavolul încă își făcea de cap.”² Într-o analogie care se va dovedi extrem de potrivită, Max Weber a comparat orașul cu „o ființă umană a cărei piele a fost îndepărtată”.³

Se întâmpla ca oamenii să moară adesea înainte de vreme, în condiții necunoscute. Fiecare dintre trenurile care intrau sau ieșeau din oraș

contribuiau la asta în mare măsură. Puteai să cobori de pe trotuar și să fii ucis de trenul Chicago Limited. În fiecare zi, în medie, două persoane erau ucise la trecerile la nivel cu calea ferată din oraș. Rănile suferite erau groaznice. Pietonii găseau capete retezate. Mai erau și alte pericole. Tramvaiele cădeau de pe podurile basculante. Caii o luau la goană și trăgeau după ele trăsurile în mijlocul mulțimilor. Incendiile curmău o duzină de vieți omenești în fiecare zi. Ziarele foloseau cu precădere termenul de „prăjit” pentru a descrie morții în incendii. Apoi mai erau difteria, tifosul, holera, gripa. Și crima. În perioada expoziției, rata cu care bărbații și femeile se omorau a crescut brusc în întreaga țară, dar mai ales în Chicago, unde poliția s-a trezit că era lipsită de forța de muncă și expertiza necesare pentru a gestiona numărul mare de omoruri. În primele șase luni ale lui 1892, în oraș s-au înregistrat aproape 800 de morți violente. Patru pe zi. Cele mai multe erau prozaice, survenite în urma jafurilor, a certurilor sau a geloziei de natură sexuală. Bărbații împușcau femei, femeile împușcau bărbați, iar copiii se împușcau între ei accidental. Dar toate puteau fi înțelese. Nimic care să se compare cu crimele din Whitechapel. Seria de cinci crime comise de Jack Spintecătorul în 1888 a sfidat orice explicație și a atras atenția cititorilor din întreaga Americă, care credeau că așa ceva nu se putea întâmpla și în propria ogradă.

Însă situația se schimba. Oriunde te uitai, limita dintre moral și imoral părea să se estompeze. Elizabeth Cady Stanton pleda pentru divorț. Clarence Darrow susținea dragostea liberă. O tânără pe nume Borden și-a ucis părinții.

Iar în Chicago, un medic tânăr și frumos a coborât dintr-un tren cu valiza lui de instrumente chirurgicale. A intrat într-o lume plină de gălăgie, fum și aburi, în care duhoarea vacilor și a porcilor uciși se simțea din plin. Și asta a fost pe placul său.

Scrisorile au sosit mai târziu, de la unii pecum Cigrand, William, Smythe și mulți alții la adresa sumbrului și ciudatului castel de pe Strada 63, colț cu Wallace, aceștia cerând stăruitor informații despre fiicele lor sau despre copiii fiicelor.

Era atât de ușor să dispari, atât de ușor să negi orice implicare, era atât de ușor, în tot fumul și gălăgia, să ascunzi că răul a prins rădăcini.

Acesta era orașul Chicago în ajunul celei mai mari sărbători din istorie.

„PROBLEMELE DE-ABIA ÎNCEP SĂ APARĂ”

În după-amiaza de luni, 24 februarie 1890, 2 000 de oameni s-au adunat pe trotuarul și pe strada din fața sediului ziarului *Chicago Tribune*, în vreme ce mulțimi la fel de mari s-au strâns la fiecare dintre cele 28 de cotidiane din oraș, precum și în holurile hotelurilor, în baruri și în birourile Western Union și Postal Telegraph Company. Printre cei aflați în fața ziarului *Chicago Tribune* erau oameni de afaceri, funcționari, comis-voiajori, stenografe, polițiști și cel puțin un frizer. Mesagerii erau pregătiți să țâșnească de îndată ce apărea vreo știre demnă de a fi relatată. Aerul era rece. Spațiile dintre clădiri erau pline de fum, iar vizibilitatea era redusă la câteva străzi. Din când în când, polițiștii făceau loc tramvaielor galbene din oraș, numite tramvaie pe cablu datorită cablului de sub pământ de care erau prinse. Căruțe pline cu mărfuri angro huruiau pe pavaj, trase de cai imenși cărora le ieșeau aburi pe nări în ceața înconjurătoare.

Așteptarea era electrizantă, pentru că Chicago era un oraș trufaș. În toate colțurile orașului oamenii se uitau la chipurile vânzătorilor, ale birjarilor, ale chelnerilor și ale băieților de serviciu pentru a vedea dacă s-a aflat deja vestea și dacă era bună sau rea. Până în acel moment fusese un an bun. Populația orașului trecuse prima dată de cifra de un milion de locuitori, ceea ce făcea din Chicago al doilea cel mai populat oraș din țară după New York, deși locuitorii nemulțumiți ai Philadelphiei, care ocupaseră inițial locul al doilea, s-au grăbit să sublinieze că Chicago a trișat, anexându-și întinderi mari de teren chiar înainte de recensământul din 1890, recensământ care se organiza odată la zece ani. Chicago a ignorat înțepătura. Dacă ești mare, ești mare. Succesul ar fi înlăturat măcar percepția existentă în est cum că Chicago nu era decât o vâlcea plină de oameni lacomi, un loc de sacrificat porci;

eșecul ar fi adus cu sine o umilință după care orașul nu avea să-și revină prea curând, dat fiind elanul cu care liderii săi se lăudaseră că Chicago va triumfa. Acest discurs, și nu briza persistentă dinspre sud-vest, a fost cel care l-a determinat pe editorul Charles Anderson Dana din New York să poreclească Chicago „Orașul vânturilor“.¹

În birourile lor de la ultimul etaj al clădirii Rookery, Daniel Burnham în vârstă de 43 de ani și partenerul său, John Root, care avea aproape 40, simțeau această energie mai acut decât majoritatea. Participaseră la discuții secrete, primiseră anumite asigurări și făcuseră incursiuni de recunoaștere în anumite zone periferice ale orașului. Erau cei mai importanți arhitecți din Chicago: fuseseră inițiatorii ridicării de construcții înalte și proiectaseră prima clădire din țară care a purtat numele de zgârie-nori; se părea că în fiecare an una dintre noile lor clădiri devenea cea mai înaltă din lume. Când s-au mutat în clădirea Rookery, la intersecția dintre străzile LaSalle și Adams, o clădire luminoasă superbă proiectată de Root, au avut ocazia să se bucure de priveliștea cu lacul și orașul pe care n-o mai văzuseră decât muncitorii care o construiseră. Știau însă că evenimentul zilei avea potențialul de a face ca succesul lor să pară minor.

Vestea urma să vină prin telegraf de la Washington. Ziarul *Tribune* a obținut știrea de la unul dintre reporterii săi. Editorii, reporterii și tipograful lucrau la ediții „speciale“, în vreme ce fochiștii alimentau cu cărbune cazanele preselor acționate de aburi. Un funcționar lipea pe fereastră fiecare buletin de știri care sosea, pentru ca trecătorii să-l poată citi.

La scurt timp după ora patru, ora standard a căilor ferate, la *Tribune* a sosit prima telegramă.

*

Nici măcar Burnham nu putea spune cu siguranță a cui a fost ideea. Părea că le venise deodată mai multora, intenția inițială fiind de a sărbători aniversarea a 400 de ani de la descoperirea Lumii Noi de către Columb prin organizarea unei expoziții mondiale. La început, ideea n-a prea prins.

Mistuită de dorința de bogăție și de putere apărută după Războiul Civil, America nu părea interesată de sărbătorirea trecutului său îndepărtat. Însă în 1889 francezii au făcut ceva ce a speriat pe toată lumea.

Pe Champ de Mars, în Paris, Franța a deschis Expoziția Universală, o expoziție într-atât de mare, de fermecătoare și de exotică, încât vizitatorii plecau cu credința că nici o altă expoziție n-avea cum s-o depășească. În centrul expoziției se ridica un turn de fier care atingea 300 de metri în înălțime, mult mai înalt decât orice altă structură construită de om pe pământ. Acest turn nu doar că i-a asigurat creatorului său, Alexandre Gustave Eiffel, faima eternă, ci a și demonstrat că Franța surclasase Statele Unite în domeniul fierului și oțelului, în ciuda existenței podului Brooklyn, a căii ferate Horseshoe Curve și a altor realizări incontestabile ale inginerilor americani.

Singurele vinovate pentru această percepție erau chiar Statele Unite. La Paris, America nu s-a străduit prea mult să-și demonstreze talentele artistice, industriale și științifice. „Vom fi incluse în rândul acelor națiuni care s-au dovedit nepăsătoare față de aparențe“, scria corespondentul la Paris al ziarului *Chicago Tribune* pe 13 mai 1889. Alte națiuni, scria acesta, au construit exponate caracterizate de demnitate și stil, în timp ce expozanții americani au construit un melanj de pavilioane și chioșcuri fără orientare artistică și fără un plan unitar. „Rezultatul este un talmeș-balmeș trist de magazine, tarabe și bazaruri adesea neplăcute și care nu se potrivesc între ele.“ În schimb, Franța a făcut tot ce i-a stat în putință să-și asigure o glorie copleșitoare. „Celelalte națiuni nu sunt competitori“, scria corespondentul, „ele sunt doar termene de comparație pentru Franța, iar sărăcia exponatelor lor potentează, așa cum s-a și intenționat, desăvârșirea Franței, bogăția și splendoarea sa“.

Până și Turnul Eiffel, despre care americanii invidioși au spus că este o monstruozitate care va sluți pentru totdeauna atrăgătorul peisaj al Parisului, s-a dovedit a avea o energie neașteptată, cu fundația ei lată și forma conică aducând cu o rachetă. Această umilință nu putea fi acceptată. Mândria Americii în ce privește puterea ei tot mai mare și statutul internațional au dus la creșterea în intensitate a patriotismului. Națiunea avea nevoie de o ocazie pentru a-i depăși pe francezi,

în special pentru a „detrona turnul Eiffel“. Dintr-odată, ideea găzduirii unei mari expoziții pentru a aniversa descoperirea Lumii Noi de către Columb a devenit irezistibilă.

Inițial, majoritatea americanilor au considerat că, dacă e să se țină o expoziție în onoarea rădăcinilor solide ale națiunii, asta trebuia să se întâmple în capitala țării, Washington. La început au fost de acord cu acest lucru până și editorii din Chicago. Însă, pe măsură ce ideea expoziției căpăta contur, și alte orașe au început s-o privească cu jind, în principal pentru statutul pe care avea să-l confere, pentru că statutul era o momeală puternică într-o epocă în care mândria celor din aceeași clasă nu era surclasată decât de mândria celor cu același sânge. Dintr-odată, atât New York, cât și St. Louis au dorit să găzduiască expoziția. Washingtonul a pretins că onoarea i se cuvine, pe motiv că acolo se afla guvernul, New Yorkul – pentru că acolo se întâmplau toate. Nimănui nu i-a părut că părerile erau diferite, deși orașul a fost felicitat pentru îndrăzneală.

Mândria cetățenească nu era nicăieri mai puternică decât în Chicago, unde oamenii vorbeau despre „spiritul orașului Chicago“ ca despre o forță fizică și se mândreau cu viteza cu care reconstruiseră orașul după Marele Incendiu din 1871. Nu doar că îl reconstruiseră; îl transformaseră în cel mai important centru al comerțului, producției și arhitecturii din țară. Cu toate acestea, bogăția orașului nu reușise să schimbe percepția larg răspândită că Chicago era un oraș provincial, care prefera porcii măcelăriți în defavoarea lui Beethoven. New York era capitala culturală și a rafinamentului social, iar cetățenii proeminenți ai acestuia, precum și ziarele nu i-au permis niciodată orașului Chicago să uite asta. Expoziția, construită așa cum trebuie – dacă o depășea pe cea de la Paris – ar fi putut să distrugă acea părere o dată pentru totdeauna. După ce au văzut că New Yorkul a intrat în competiție, editorii cotidianelor din Chicago au început să pună întrebarea de ce *nu* Chicago? *Tribune* a avertizat că „șoimii, ulii, vulturii și alte fiare spurcate din New York, care se cațără, se târăsc și zboară, vor să pună mâna pe expoziție“.²

Pe 29 iunie 1889, primarul orașului Chicago, DeWitt C. Cregier, a anunțat formarea unei comisii cetățenești compuse din cei mai influenți 250 de locuitori. Comisia s-a întâlnit și a adoptat o rezoluție care se

încheia cu următorul pasaj: „Oamenii care au pus umărul la construirea orașului Chicago își doresc expoziția și, pentru că pretenția lor e justă și argumentată, intenționează s-o obțină“.³

Ultimul cuvânt îl avea însă Congresul și sosise și momentul importantului vot.

*

Un angajat al ziarului *Tribune* s-a apropiat de fereastră și a lipit primul buletin de știri. Votul inițial clasase Chicago pe primul loc la mare distanță, cu 115 voturi față de cele 72 obținute de New York. Urmau St. Louis și apoi Washington. Unul dintre kongresmenii s-a opus cu totul ideii organizării expoziției și, din pură răutate, a votat pentru Cumberland Gap. Când mulțimea din fața redacției *Tribune* a văzut că Chicago conducea New Yorkul cu 43 de voturi, a izbucnit în urale, fluierături și aplauze. Toată lumea știa totuși că orașului Chicago îi lipseau încă 38 de voturi pentru a obține majoritatea simplă necesară pentru a câștiga dreptul de a organiza expoziția.

Au urmat alte sesiuni de vot. Lumina zilei pălea. Trotuarele s-au umplut de bărbați și femei care plecau de la muncă. Dactilografele – femeile care lucrau la cele mai noi mașini de scris – ieșeau în valuri din Rookery, Montauk și alți zgârie-nori, purtând sub paltoane obișnuite bluză albă și fustă lungă neagră care aminteau de tastele mașinilor de scris Remington. Birjarii își blestemau și apoi își linișteau caii. Un angajat care aprindea felinare mergea zorit pe lângă mulțimile de oameni, aprinzând lămpile cu gaz din vârful stâlpilor de fontă. Dintr-odată, totul a prins culoare: tramvaiele galbene și uniforme albastre ale celor care livrau telegrame și care treceau purtând genți pline de bucurie și de tristețe; birjarii care aprindeau felinarele roșii de noapte din spatele birjei; un leu aurit uriaș care stătea ghemuit în fața magazinului de pălării de peste drum. În clădirile înalte de deasupra, lămpile cu gaz și becurile electrice străluceau în amurg ca florile de regina-noptii.

Angajatul ziarului *Tribune* a apărut din nou în fereastra redacției, de data asta cu rezultatele celei de-a cincea sesiuni de vot. „Întunericul

care învăluisese mulțimea era dens și rece", observa un reporter.⁴ New Yorkul câștigase 15 voturi, Chicago – doar șase. Diferența dintre ele se redusese. Frizerul care se afla în mulțime le-a spus celor din jur că voturile suplimentare obținute de New York trebuie să fi venit de la congresmenii care anterior votaseră cu St. Louis. Această revelație l-a determinat pe un locotenent din armată, Alexander Ross, să proclame: „Domnilor, sunt pregătit să afirm că orice persoană din St. Louis ar jefui o biserică.” Altul a strigat: „Sau ar otrăvi câinele soției.”⁵ Mulți dintre cei prezenți au fost de acord cu această afirmație.

La Washington, reprezentanții New Yorkului, inclusiv Chauncey Depew, președintele companiei New York Central și unul dintre celebrii oratori ai momentului, au simțit că se produce o schimbare de atitudine și au cerut o pauză până a doua zi. Când a aflat de această solicitare, mulțimea adunată în fața redacției *Tribune* s-a pus pe huiduit și șuierat, interpretând mișcarea ca pe o încercare de a câștiga timp pentru a face lobby pentru obținerea mai multor voturi.

Moțiunea a fost respinsă, însă Camera a votat în favoarea unei scurte amânări. Mulțimea a rămas pe loc.

După a șaptea sesiune de vot, orașului Chicago îi lipsea un singur vot pentru a obține majoritatea. New Yorkul pierduse teren. Strada a fost cuprinsă de liniște. Birjele s-au oprit. Polițiștii au ignorat șirul tot mai lung de tramvaie care se întindeau la stânga și la dreapta, ca un uriaș șarpe argintiu. Pasagerii au coborât și s-au întors spre fereastra redacției *Tribune*, în așteptarea următorului anunț. Cablurile care zdrăngăneau sub pavaj contribuiau la crearea și la menținerea suspansului.

În curând, la fereastra ziarului *Tribune* a apărut un alt bărbat. Era înalt, subțire, tânăr și purta o barbă neagră. S-a uitat la mulțime fără nici o expresie pe chip. Într-o mână ținea o cutie cu clei, în cealaltă o perie și un buletin de știri. Nu se grăbea. A pus buletinul pe o masă, unde nu putea fi văzut, dar toți cei adunați acolo își dădeau seama ce se întâmplă după mișcările pe care le făcea din umeri. A deschis încet capacul cutiei cu clei. Era serios de parcă s-ar fi uitat la un sicriu. A dat metodic cu clei pe buletinul de știri. I-a luat ceva până l-a ridicat la nivelul ferestrei.

Expresia de pe chip nu i s-a schimbat. A fixat buletinul pe geam.

*

Burnham aștepta. Biroul său dădea spre sud, asemenea celui al lui Root, pentru a le satisface nevoia de lumină naturală, râvnită peste tot în Chicago, unde lămpile cu gaz, care încă erau principala sursă de lumină artificială, de-abia reușeau să străpungă fumul nelipsit produs de cărbune. Becurile electrice, montate în instalații care combinau gazul și energia electrică, de-abia începeau să lumineze noile clădiri, dar, într-o oarecare măsură, asta nu făcea decât să sporească problema, pentru că necesitau instalarea unor generatoare în subsol, care funcționau pe bază de cărbune. Pe măsură ce lumina pălea, felinarele cu gaz de pe străzi și din clădiri dădeau o strălucire galbenă fumului. Burnham nu auzea decât șuieratul gazului în lămpile din biroul său.

Faptul că se afla acolo, că avea un post atât de apreciat, într-un birou aflat atât de sus deasupra orașului, ar fi fost o mare și plăcută surpriză pentru tatăl său trecut în lumea celor dreți.

Daniel Hudson Burnham s-a născut în Henderson, New York, pe 4 septembrie 1846, într-o familie devotată principiilor swedenborgiene: supunere, autosubordonare și lucru în slujba comunității. În 1855, pe când el avea nouă ani, familia s-a mutat la Chicago, unde tatăl său a înființat o afacere de succes cu medicamente angro. Burnham n-a fost un elev strălucit: „Documentele de la Old Central arată că nivelul cunoștințelor se situa adesea la nivelul de 55%”, a descoperit un reporter, „și se pare că n-a ajuns niciodată la mai mult de 81%”.⁶ Cu toate acestea, a excelat la desen și desena întruna. Avea 18 ani când tatăl lui l-a trimis în est pentru a lua ore în particular în vederea admiterii la Harvard și la Yale. S-a dovedit că băiatul suferea de anxietate când venea vorba să susțină examene. „Am mers la Harvard pentru a fi examinat cu doi oameni mai slab pregătiți ca mine”, a zis el. „Amândoi au trecut cu ușurință, iar eu am picat, după ce am trecut prin două sau trei examene fără să fiu în stare să scriu un cuvânt.”⁷ Același lucru s-a întâmplat și la Yale. A fost respins la ambele școli. N-a uitat niciodată asta.

În toamna lui 1867, la vârsta de 21 de ani, Burnham s-a întors în Chicago. Și-a căutat de lucru într-un domeniu în care ar fi putut avea

succes și a obținut un post de desenator tehnic la firma de arhitectură Loring & Jenney. Își găsisse vocația, scria în 1868, și le-a spus părinților că voia să devină „cel mai mare arhitect din oraș sau din țară”.⁸ Însă în anul următor a plecat în Nevada împreună cu câțiva prieteni pentru a-și încerca norocul în căutarea aurului. A fost un eșec. A candidat pentru parlamentul statului Nevada și a eșuat din nou. S-a întors falit în Chicago, într-un vagon de vite, și s-a angajat la firma unui arhitect pe nume L.G. Laurean. Apoi a venit octombrie 1871: o vacă, un felinar, confuzie și vânt. Marele Incendiu din Chicago a mistuit aproape 18 000 clădiri și a lăsat pe drumuri mai bine de 100 000 de oameni. Distrugerile însemnau lucru cu duimul pentru arhitecții din oraș. Dar Burnham și-a dat demisia. A vândut sticlă, nu i-a mers. S-a făcut farmacist și apoi a renunțat. „Există”, scria el, „o înclinație în familia noastră de a te plictisi să faci același lucru o perioadă lungă”.⁹

Exasperat și îngrijorat, în 1872, tatăl lui Burnham și-a prezentat fiul unui arhitect pe nume Peter Wight, care a apreciat talentul tânărului la desen și l-a angajat ca proiectant. Burnham avea 25 de ani. Îi plăcea de Wight și îi plăcea ce făcea; îi plăcea în special unul dintre ceilalți desenatori ai lui Wight, un sudist pe nume John Wellborn Root, care era cu patru ani mai tânăr decât el. Născut în Lumpkin, Georgia, pe 10 ianuarie 1850, Root fusese un copil-minune în domeniul muzical și învățase să cânte înainte să învețe să vorbească. În timpul Războiului Civil, în vreme ce Atlanta ardea mocnit, tatăl lui Root l-a trimis pe ascuns la Liverpool, în Anglia, la bordul unei nave confederate. Root a fost admis la Oxford, dar înainte de a se putea înmatricula, războiul s-a încheiat și tatăl său l-a chemat înapoi în America, la noua casă din New York, unde Root a studiat ingineria civilă la Universitatea din New York și a devenit desenator tehnic pentru arhitectul care ulterior a proiectat catedrala St. Patrick.

Burnham l-a simpatizat pe Root din prima clipă. Îi plăceau pielea lui albă și brațele musculoase, felul în care stătea la planșeta de desen. Au devenit prieteni, apoi parteneri. Au obținut primul venit cu trei luni înainte ca Panica din 1873 să distrugă economia țării. Dar de data asta Burnham nu s-a mai lăsat. Era ceva în parteneriatul cu Root care

îi dădea curaj. Umplea un gol și le accentua punctele forte. Se străduiau să ducă la bun sfârșit lucrările contractate, dar, în același timp, lucrau și pentru firme deja cunoscute.

Într-o zi din 1874, în biroul lor a intrat un bărbat și într-un singur moment electricizant le-a schimbat viețile. Era îmbrăcat în negru și arăta normal, dar trecutul său era plin de sânge, moarte și profit. Îl căuta pe Root, dar Root era plecat din oraș. Așa că a făcut cunoștință cu Burnham, căruia i s-a prezentat ca John B. Sherman.

N-a fost nevoie de o prezentare mai detaliată. Ca administrator al abatoarelor Union Stock Yards, Sherman conducea un imperiu însângerat cu 25 000 de angajați, bărbați, femei și copii, care sacrifică în fiecare an 14 milioane de animale. Aproape o cincime din populația orașului Chicago depindea direct și indirect de această companie pentru a supraviețui.

Lui Sherman i-a plăcut de Burnham. Îi plăceau puterea lui, ochii lui albaștri cu o privire fermă și încrederea cu care vorbea. Sherman a angajat firma să-i construiască un conac pe Bulevardul Prairie colț cu Strada 21, alături de casele altor magnați ai orașului Chicago și unde, din când în când, Marshall Field, George Pullman și Philip Armour puteau fi văzuți mergând pe jos la serviciu, un trio al titanilor îmbrăcați în negru. Root a proiectat o casă cu trei etaje, cu frontoane și cu un acoperiș triunghiular, din cărămidă roșie, gresie galbenă-bej, granit albastru și ardezie neagră; Burnham a cizelat desenele și a urmărit construcția. Se afla la intrarea în casă, evaluând lucrarea, când de el s-a apropiat un tânăr cu un aer ușor arogant și un mers țanțos ciudat – nu din cauza vanității, ci a unui defect congenital – și s-a prezentat ca fiind Louis Sullivan. Numele nu-i spunea nimic lui Burnham. Nu încă. Sullivan și Burnham au stat de vorbă. Sullivan avea 18 ani, Burnham, 28. Acesta i-a mărturisit lui Sullivan, confidențial, că n-avea de gând să se limiteze la construirea de case. „Viziunea mea”, a spus, „este să dezvolt o afacere mare, care să se ocupe de lucruri mărețe și să aibă de-a face cu oameni de afaceri importanți, și să pun pe picioare o mare organizație, pentru că nu te poți ocupa de lucruri mărețe dacă n-ai o organizație”.¹⁰

Margaret, fiica lui John Sherman, a vizitat și ea șantierul. Era tânără, drăguță și blondă și l-a vizitat de multe ori sub pretextul că prietena

ei, Della Otis, locuia peste drum. Margaret avea o părere foarte bună despre casă, dar cel mai mult îl admira pe arhitectul care părea să se simtă în largul lui printre grămezile de gresie și de lemn. Burnham s-a prins până la urmă, deși i-a luat ceva timp. A cerut-o în căsătorie. Ea a acceptat; curtarea a mers șnur. Apoi a izbucnit scandalul. Fratele mai mare al lui Burnham a falsificat niște cecuri, ceea ce a afectat afacerea cu medicamente angro a tatălui lor. Imediat, Burnham s-a dus la tatăl lui Margaret pentru a rupe logodna, pe motiv că nu putea s-o curteze pe fondul acestui scandal. Sherman i-a spus că-i respectă simțul onoarei, însă a respins solicitarea lui Burnham. El i-a spus calm: „În fiecare familie este câte-o oaie neagră.“¹¹

Mai târziu, Sherman, bărbat înșurat, a fugit în Europa cu fiica unui prieten.

Burnham și Margaret s-au căsătorit pe 20 ianuarie 1876. Sherman le-a cumpărat o casă pe Strada 43 colț cu Bulevardul Michigan, în apropiere de lac, dar, și mai important, în apropiere de abatoarele Stock Yards. Voia să-i fie aproape. Îl plăcea pe Burnham și era de acord cu căsătoria, dar n-avea încredere deplină în tânărul arhitect și credea că Burnham bea prea mult.

Îndoielile lui Sherman în legătură cu caracterul lui Burnham nu-i influențau respectul pe care-l avea pentru talentul lui de arhitect. A comandat și alte clădiri. Ca o dovadă a încrederii, le-a cerut lui Burnham și lui Root să construiască intrarea principală în Union Stock Yards, care să reflecte importanța tot mai mare a companiei. Rezultatul a fost Poarta de Piatră, trei arcade din calcar Lemont acoperite cu cupru, iar în arcada centrală era cioplit bustul lui Sherman, taurul favorit al lui John Sherman, idee care i-a aparținut, fără îndoială, lui Root. Poarta a devenit un reper care a rezistat până în secolul XXI, la mult timp după ce ultimul porc a plecat spre cele veșnice pe rampa de lemn numită Podul Suspinelor.

Root s-a căsătorit, la rândul lui, cu fiica unuia dintre mai-marii companiei, însă a avut parte de o experiență nefericită. A proiectat o casă pentru John Walker, președintele companiei, și a cunoscut-o pe fiica acestuia, Mary. În perioada în care îi făcea curte, aceasta s-a îmbolnăvit

de tuberculoză. Boala a avansat rapid, dar Root i-a rămas devotat, deși era clar pentru toată lumea că se însura cu o femeie condamnată la moarte. Ceremonia a avut loc în casa proiectată de Root. O prietenă, poeta Harriet Monroe, aștepta alături de ceilalți oaspeți ca mireasa să-și facă apariția pe scări. Sora lui Monroe, Dora, era singura domnișoară de onoare. „Lunga așteptare ne-a speriat“, a spus Harriet Monroe, „dar, în sfârșit, mireasa, la brațul tatălui ei, a apărut ca o fantomă albă pe platforma de la mijlocul scărilor și, vai, trăgând șovăielnic după ea trena grea de satin, a coborât scările late și s-a îndreptat spre bovindoul împodobit cu flori și vițâ-de-vie. Efectul a fost de o tristețe stranie“. Mireasa lui Root era slabă și palidă și de-abia a reușit să-și șoptească jurămintele. „Veselia ei“, a scris Harriet Monroe, „semăna cu niște bijuterii împodobind un craniu“.¹²

După șase săptămâni, Mary Walker Root a murit. Doi ani mai târziu, Root s-a căsătorit cu domnișoara de onoare, Dora Monroe, și foarte probabil i-a frânt inima surorii acesteia, poeta. Fără îndoială că Harriet Monroe îl iubea și ea pe Root. Aceasta locuia în apropiere și îi vizita adesea la locuința lor din Astor Place. În 1896 a publicat o biografie a lui Root, care ar fi făcut și un înger să roșească. Ulterior, în memoriile ei, *A Poet's Life*, a descris mariajul lui Root cu sora sa ca fiind „atât de fericit încât și visurile mele de fericire, confirmate de acest exemplu, cereau o împlinire la fel de reușită și n-ar fi acceptat nimic mai puțin“.¹³ Dar Harriet nu și-a găsit niciodată perechea, dedicându-și, în schimb, viața poeziei. În cele din urmă, ea a înființat revista *Poetry*, prin intermediul căreia a contribuit la obținerea de către Ezra Pound a recunoașterii naționale.

Root și Burnham au prosperat. Asupra firmei lor s-a abătut un val de comenzi, în parte pentru că Root a reușit să rezolve o problemă care îi scosese din minți pe constructorii din Chicago încă de la întemeierea orașului. Rezolvând-o, a făcut ca orașul să devină locul de naștere al zgârie-norilor, în ciuda terenului care nu era deloc potrivit pentru așa ceva.

În anii 1880, Chicago a avut parte de o dezvoltare explozivă care a dus la creșterea prețurilor terenurilor până la niveluri inimaginabile, mai ales în zona centrală numită „Loop“, după buclele făcute de liniile